

Sprehodi po knjižnem trgu

Lucija Stepančič

Jernej Županič: Mamuti.

Ljubljana: LUD Literatura (Zbirka Prišleki), 2018.

Menda nihče od nas še nikoli ni videl mamuta, a bi ga gotovo prepoznal, če bi ga kdaj vendarle zagledal. Oziroma ga vsaj ne bi zgrešil, saj mora biti preklemansko težko zgrešiti bitje tolikšnih dimenzij. V romanesknem prvencu Jerneja Županiča pa se dogaja prav to: mamuti (spet) obstajajo, celo vse več jih je, saj je za njihovo številnost učinkovito poskrbljeno, vendar predstavnikom človeške vrste nekako uspeva, da jih izrine iz misli celo takrat, kadar jih ima pred nosom. Kot da golo dejstvo fizičnega zaznavanja še ne pomeni tudi gledanja, kaj šele (u)videnje. Nekako tako kot politiki s figo v žepu čarajo zakone, ki naj bi bili njim v prid, a so tako kot vsi mamutom prilagojeni standardi in normativi vnaprej zastavljeni tako, da ostajajo neuresničljivi. Da bo smola še večja, se kmalu izkaže, da uboge beštije močno presegajo suženjsko vlogo, ki jim je namenjena, odlikujeta jih občutljivost in inteligenca, ki bi bila pogosto v čast še klasičnemu liku intelektualca.

“Brane ves čas zbira papirje, dokumente, odrezke iz časopisov in venomer nekaj pisari, morda se zato tako dobro razumeva, pomislim, ampak kako dobro se pa sploh razumeva? Držeč pisalo, navadno navaden kuli, v velikanskem rilcu nežno kot otroška ročica ročico lutke, ali na računalnik. Doma ima kupe zapiskov, papirnatih, kaj ima na računalniku, lahko samo ugibam. Nikoli ga o tem nič ne povprašam, občutek imam, da je bolje, da

počakam, da mi o tem kaj pove sam. Vem za pritožbe in peticije in pamflete. Za nekakšne kompendije krivic, ki polnijo debele fascikle, ki polnijo police njegove hiše. Za zbirke časopisov, glasil, tovarniških biltenov, to je še skoraj knjižnica ‘nekdo mora to zbirati’, pravi Brane, ko se s pogledom sprehodim po hrbtih folderjev, ‘ne sme se porazgubiti, pozabiti. In kdo bo, če ne jaz?’” Mamuti torej več kot očitno premorejo zavest, morda, kdo ve, celo dušo v tradicionalnem pomenu, poleg Braneta, ki uteleša bojevitega publicista starega kova, kmalu srečamo še vrhunskega razumnika Dizmo, ki je sposoben temeljite kritike humanističnih konceptov. Molčeča večina (človeštva) se deli na benigne dobronamerneže, ki načeloma ostajajo naklonjeni nenavadnim prišlekom, njihova dobronamernost pa se izkaže za precej omledno, ter militantno razpoložene agresivce (ti so seveda precej dejavnejši), *a priori* sovražne do tako šokantne manifestacije Drugega. Molčeča večina (mamutov) ostaja priklenjena na peklensko garanje v službi čudaško megalomanskih projektov, ki si z brutalnimi posegi v okolje brezkompromisno pokorijo ta svet. *Status quo* je vsak dan teže preseči, zato pa pod njim vsak dan bolj strupeno brbota tako v fizičnem kot v psihičnem, družbenem in morda celo duhovnem smislu. V prid človeštvu, ki na pojav tako nepričakovanih prišlekov odreagira kot vzorčni primerek večinskega prebivalstva, je mogoče reči le to, da se tudi njemu samemu piše nadvse slabo (mamuti so le še eno znamenje, ki naznanja apokalipso).

Roman je sicer negativna utopija, ki nazadnje pritisne na prav vse registre, vendar njegove učinke avtor stopnjuje počasi, z ležernostjo, ki je v danem kontekstu še kako presenetljiva. Začne se domala idilično, prvi stavek (“Tako skleneva: šla bova na mlečne olive k Dariu.”) pričara umirjene rituale, v katerih uživajo pari že nekoliko v letih, le detajl, ki je nekako sanjsko patetičen (stopnice, ki vodijo do lokala za razgledom), bralca opomni, da se nahajamo v svetu, ki ni čisto naš (obenem pa tudi je, na kar najbolj grozljiv način). Zlovešče podrobnosti svoje okolice in vsakdana nam prvoosebni pripovedovalec, nekoliko filistrski povzpetnik, servira sproti, na videz mimogrede in nadvse brezskrbno, kot da je na vsesplošni propad že zdavnaj navajen tako on kot vsi drugi – vsaj tisti, ki so se rodili ali, kot on, priženili v privilegirano okolje, kjer si je mogoče še vedno (a kdo ve, kako dolgo še) zatiskati oči. Njegova stalna mantra “Nič ni v tem mestu nenavadnega, in ravno zato je v njem tako lepo živeti. Nič nepredvidljivega”, z vsako ponovitvijo učinkuje bolj lažno, enako kot njegovo pretirano poudarjanje zakonske sreče. “Maks in Mara sva, to je slab vic, ampak vedno znova se mu reživa, rada imava slabe vice.” Tako kot

mora vse več napora vlagati v odobravanje sinovega početja (čudaškega vrtnarjenja), ki ga niti ne razume niti mu ni kaj dosti mar. "Obsedenost v vseh kotičkih, ampak človeku s pravim karakterjem je to kot vino in voda."

Podnebne spremembe, ki so v preteklosti že močno preoblikovale pokrajino in jo spremenile v močvirnat inferno, so šele začetek apokalipse, ki se najavlja s sadistično počasnostjo, a brezprizivno. "Globoko trajen občutek življenja v takih krajih. Reka, ki je izdolbla sotesko skozenj, je pozneje spremenila strugo in postala druga reka ... Reka, ki jo je neznano kaj v neznani preteklosti, ki ji arheologi še ne pridejo do dna, preusmerilo, zdaj teče severno od mesta, v katerem živijo srečni in nesrečni ljudje, ki se hodijo nanjo pogosto kopat ... Čez sotesko številni mostovi, seveda. In na njenem dnu jasno nekakšen ušiv potok, ki se tu pa tam razleze v mlako in se potem poleti iz soteske, ki leži trideset metrov pod nivojem mesta, usipa slap komarjev in se razliva po okoliških becirkih, ki zato veljajo za najmanj srečne in zaželenene. Kamen kanjona se nadaljuje v pročelja hiš, ki lezejo iz njega kot slap komarjev. To je, ki se dvigujejo po njegovih ne navpičnih pobočjih vedno višje, proti modremu nebu ... Kar brenči, opominja meščane na lepše in boljše čase, a tudi na čase vojne in izstrelkov, ki so takrat brenčali, in revolucije." Vodni režimi še kako jasno govorijo o mračnih napovedih, vendar večini še vedno uspeva, da jih ima za nekaj normalnega, vse dokler se nenadoma ne znajde sredi povsem brezumne pokrajine. "Mangrova sega z dejanske obale desetine metrov daleč v morje, to so drevesa, ki se vračajo v vodo, nezadovoljna z življenjem na kopnem, drevesa, ki pijejo to slanico in so od nje samo vedno krepkejša, namesto da bi jih pobralo ..., 'tako je, kot da bi se peljali med okostnjaki,' reče nekdo, vse tiho šklepeta v poltemi, v sivi poltemi, v kateri ni nobenih smeri." Uvod v pekel so tudi nedoumljive raziskave, ki na najbolj nepričakovanih krajih sondirajo teren za velikopotezna prisvajanja. Nekomu v ozadju se vsesplošna zavoženost še kako izplača, posledice pa so nepredvidljive in kmalu presežejo najhujše nočne more. "Privežite me, vidim prihodnost!" se dere kapitan, ki se mu niti napad krokodila na njegovo posadko v primerjavi s tem, kar gleda, ne zdi nič posebnega. Vrtovi in gozdovi se razraščajo v pošasti, sposobne požreti ljudi, pa tudi cele hiše, roke mrtvih se iz močvirja iztegujejo za živimi, na plovbah vsakič skrivnostno izgine po en potnik, razpoka v cesti golta mimoidoče. Medtem pa pošastna ambicioznost multinacionalk ravna gore z zemljo in zasipa oceane. "Tovarna gneva je bila mamutska baraka, hiša na robu lesketajočega se mesta iz samih skalnih kamnov in njihovih okruškov, betona iz njih, lesa iz njih. Tovarna singularnega, njegovega

gneva, njegovega *resentimenta*, vseh njegovih odtenkov in okusov.” Iz tovarn ne prihajajo le ladje s pripadajočo papirologijo, ampak tudi kopna zemlja, živa bitja in velik del občutkov.

Asociacije na aktualne teme migrantov, razlaščenih in brezposelnih se ponujajo same po sebi in roman je na prvi pogled res alegorija našega odnosa do ranljivih skupin, ki naj nas pripravi do pravcatega izpraševanja vesti ter občutka krivde zaradi moralne povprečnosti, če ne že kar paranoične ksenofobije. Vsi pomeni Županičeve negativne utopije pa se s tem še ne izčrpajo, tako kot se njegovo pisanje ne poplitvi z nastavki za nekakšno futuristično obarvano kriminalko (vprašanje, kdo stoji za vsem tem, se zastavlja skorajda z enako močjo, vendar so indici tako jasni in prepoznavni, da bi bilo skorajda banalno odgovarjati: kriv je seveda lahko samo globalni kapitalizem). Prisotnost mamutov učinkuje podobno kot učinkuje pri Kafki birokracija; kljub svojim enormnim meram so namreč mamuti difuzno vseprisotni, družba, ki jih noče ozavestiti, je z njimi prepojena do zadnjega vlakna. Le s to pomenljivo razliko, da so mamuti v nasprotju z uradniki vse bolj človeški, v svojem trpljenju celo vse bolj ganljivi. Dokler se ne zgodi nekaj, kar si na koncu preberite sami. Sicer pa je najmočnejši med aduti, ki jih avtor še ima v rokavu, močno zgoščena atmosfera, ki ne popusti niti za hip, občutek, da se človeštvo skupaj z mamuti in drugim zverinjakom opoteka na robu propada, pa je tako močan, da komaj verjamemo, da roman ne prihaja naravnost iz prihodnosti, kakršne se bojimo, s kar najboljšim razgledom na konec sveta, ampak je bil po vsej verjetnosti napisan prav pred kratkim.